

753. Litslena prästgård, Litslena sn.

Pl. 78, 81.

Litteratur: B 618, L 664. Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 8; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 133, Acta literaria et scient. Svec. 1730, s. 98 f.; UFT h. 1 (1871), s. 59 f.; Upsala ^{17/11} 1900; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 53; Handlingar 1924 i ATA.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 618); A. Karlén-R. Odencrantz, foto 1930, ATA (återgivet hos S. Lindqvist i Nordisk kultur 27, s. 173).

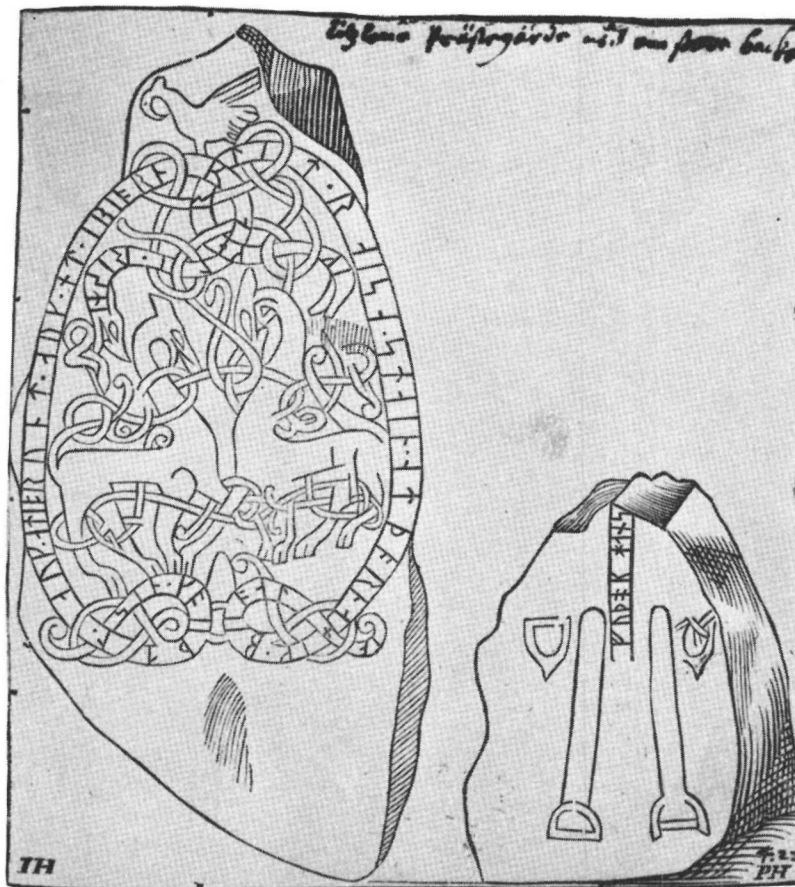

Fig. 183. U 753. Litslena prästgård.

U 754. Hällby, Litslena sn.

Efter B 618.

Runstenen står 600 m. SV om Litslena kyrka, 400 m. NNÖ om vägkorset Grillby—Uppsala och Grillby—Enköping, i södra kanten av en björkhage. Ristningsytan vetter åt S, åt den öppna slätten, från vilken stenen är synlig på långt håll. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping». Norr om runstenen är ett gravfält.

I *Ransakningarna* finnes följande uppgift: »J Litzlena Giärdes backa een stoor Steen, Vthan någon Skriffth på, een Mans Högh, som förmeenar wara Runesteen.» Detta har senare, tydligen av Hadorph, ändrats till: »J Litzlena *präste*Giärdes backa een stoor Runesteen, medh Skriffth» o. s. v. I *Ransakningarna* finnes också en relation av kyrkoherden i Litslena, Olaus Chytræus, daterad »Litzlena Prästegårdh den 23 April. Anno 1669». Där uppger han, att »J församlingen finnas allenast

twenne Runstenar af temmeligh storlek. Den ene¹ är i Prästegärdet uthi een backa, han ligger omkull, är wäll uthrijtadher . . . Mera hafwer iag inthet funnit wara i denna församlingen, eij eller wetha gambla män mera omtala, som iag här om frågat hafwer.» I runinskriftsförteckningen i Peringskiölds *Monumenta* 1 uppges, att stenen finnes i »Prästegärdet nid om stora backen westsuder om kyrkian». På träsnittet i *Monumenta* 4 finnes bläckanteckningen »Litzlena Prästegärde nid om stoora backan» (B 618: »På gärde»; L 664: »Prestgärdet, nedom stora backen»). O. Celsius, som undersökte inskriften i augusti 1725, uppger stenens plats vara »uppå Backan, straxt wid Kyrkioherdens Wreet, icke långt från stora ängen och landswägen. . . Straxt der bredwijd är en stor grafplatz med stenar om lagd, och en spitsig hög sten wid den ena ändan.» Runstenen finnes ej upptagen i Dybecks *Sveriges runurkunder*, vilket säkerligen beror på att stenen då hade råkat i glömska. Däremot har den observerats vid den geologiska undersökningen; i beskrivningen (1863) till kartbladet »Enköping» meddelas, att »en ganska vacker» runsten finnes »på kullen vid väderqvarnen norr om Hummelsta». I *UFT* (1871) finnes följande uppgift om U 753: »denne sten är troligen den, som nu står nedanför Litslena qvarnbacke, nära några ättehögar och en bautasten. Som jag ej fick tillfälle se den, utan endast hörde, att en runsten derstädes finnes, kan jag ej bestämdt afgöra detta.» Senare har stenen tydligen åter fallit omkull och glömts. Detta framgår bl. a. av en notis i tidningen *Upsala* (17/11 1900): »Från Litslena meddelas . . . att å prestgårdsegorna derstädes hittats och blottats en större runsten af omkring 8 fots längd och 4 fots bredd samt försedd med inristade runor. Runstenen låg delvis uppe i jordytan, men först sedan mossan afskrapats syntes att det var en runsten.» Stenen restes först 1924; J. H. Söderlund rapporterar (15 sept. 1924): »En kullfallen större runsten å Litslena prestgårds ägor har jag och kandidat hr. B. Svensonne under sommaren rest å sin plats.»

Grå granit. Höjd 2,30 m., bredd (på mitten) 1,27 m. Ristningen är i stort sett tydlig; särskilt ornamentslinjerna äro emellertid ofta mycket grunda. Som helhet är ristningen grund, med breda, rundade linjer. Huggningen lyser vit i den grå ytan.

Inskrift:

· ikiker · lit · raisa · stain · at · porlaik · boanta ·
 5 10 15 20 25 30
 · sin · kopan · auk · at · iorunt · auk · at · abiorn · bali · risti ·
 35 40 45 50 55 60 65 70

Ingiærðr let ræisa stæin at Þorlæk, boanda sinn goðan, ok at Iorund ok at Abiorn. Balli risti.

»Ingegärd lät resa stenen efter Torlek, sin gode man, och efter Jorund och efter Åbjörn. Balle ristade.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk; dessutom finnes sk, när ny slinga börjar, vilket är regel i Balles ristningar. Sålunda finnes en punkt både efter 34 a och före 35 s. a- och n-runorna ha ensidiga bst. De tre b-runorna ha den för Balle typiska formen (K). 5 e är tydligt stunget. Sk efter 14 a är grunt men säkert. I 19 n finnes t. v. om hst en grund a-bst, vilket otvivelaktigt beror på felristning (jfr U 750, runan 35 h). Då denna bst icke har huggits lika kraftigt som den riktiga, har den ej imålats; Balle visar i sina ristningar ofta en påfallande osäkerhet, när det gäller a- och n-bst. I 29 b är hst upptill svag. 38 k är ej stunget. Runorna 46 a, 47 t och 48 i stå hopträngda; detta beror säkerligen på att Balle har råkat glömma prepositionen at och ristat 48 i efter 45 k. Avståndet mellan 45 k och 48 i är normalt runavstånd. Prepositionen (runorna 46 och 47) är insatt efteråt. Av förbiseende ristar han så 49 o på samma korta avstånd. Ingen ramlinje finnes ovanför runföljden 54 a—58 t; även eljest förekommer det,

¹ Den andra av Chytræus nämnda stenen är U 755 Kälsta.

att Balle hugger ut runor i stenens kant och låter denna tjänstgöra som den ena ramlinjen. 59 **a** är säkert, trots att bst är något grund. 61 **i** och 62 **o** äro korta, vilket beror på att stenkanten här svänger inåt. Icke heller där finnes någon övre ramlinje. Sk efter 73 **i** är säkert, ehuru det sitter högt. — Hadorph och Helgonius: Sk före 1 i samt runan 3 i ha förbisetts; likaså sk efter 6 **r** och 21 **t**; sk efter 34 **a** uppfattas som ett **i**. Sk har uteglömts före 35 **s**, efter 47 **t**, 64 **n** och 73 **i**. 59 **i**. — Celsius läser: **katr · lit · raisa · stain · at · þornaik · boanta · sin · kōpan · auk · at · iorunt · auk · at · abiorn · bali · risti**.

Namnet *Ingigærðr* är jämförelsevis vanligt i de svenska runinskrifterna; skrivningen **ikiker** beror på att **þ** har fallit mellan de två **r**-en, se U 735.

Namnet *Þorlacr*, *Þorlæikr* har icke varit vanligt på östnordiskt område; det är eljest belagt i följande svenska runinskrifter: Ög 23, Ög 156 (L 1572) och DR 354, Kvibille kyrka, Halland. På Bornholm finnas två belägg (DR 384 och 400) och på Jylland ett (DR 160). På västnordiskt område är namnet mycket vanligt, och det påträffas även i England.

Om det i Uppland vanliga mansnamnet *Iorundr* se Sö 260. Om *Abiorn* se Sm 2.

Inskriften diskuteras av Celsius (F m 60: 1, s. 133); det är främst runföljden 22—27 **þorlaik**, som har tilldragit sig intresset. R. 25 **l** läses av Celsius som **n**, se ovan till läsningen, och detta förklarar spekulationerna: »*Törne* adhuc nomen est proprium Virorum ... Thornay monast. in anglia ... forte Thorgny Lagman, ... Dornick ort i Flandern.»

U 753 kallas på orten allmänt »fågelstenen» efter den fågel, som Balle har ristat upptill på stenen. Ristaren har så gott som fullständigt lyckats reda den ytterst invecklade ornamentiken. Celsius konstaterar (i F m 60), att U 753 är »den fagersta ritning jag sedt. Måste wara satt effter en hedersman, eller riddare, som dhe 2 hästar synes betyda. torde och warit en utlenning, som namnet tyckes märka.»

754. Hällby, Litslena sn.

Pl. 82, 83.

Litteratur: B 618, L 2001, D 1: 59. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 1 (31), Monumenta 4, bl. 8; UFT h. 1 (1871), s. 60; Handlingar 1925, 1928—30 i ATA.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 618); R. Dybeck a. a.; J. H. Söderlund, foto (i v. Friesens samlingar, UUB).

Stenen står i en åker, 350 m. S om prästgårdens huvudbyggnad, 30 m. S om kraftledningen, som i väst-östlig riktning går över åkrarna. Strax V om runstenen står en sten utan inskrift. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

I *Ransakningarna* meddelas: »J Hälleby Giärdet widh Grufgrindh een Runsteen, något meer än 2 al:^r öfwer Jorden, på een sijda Skrifwen. Item een Dito, som intet är skrifwen på, 2 al:^r öfwer Jorden, treekantigh, doch säges wara Runsteen.» I runinskriftsförteckningen i Peringskiölds *Monumenta* 1 uppges, att en runsten står i »Litzlena by östsuder om kyrkian». På träsnittet i *Monumenta* 4 (och B 618) avbildas både U 753 och U 754; den bläckanteckning, som finnes på träsnittet, åsyftar endast U 753. Liljegren upptager stenen på »Ullstämman». Dybeck beskriver i *Sveriges runurkunder* stenens plats på följande sätt: »En gångväg — fordom törhända ridväg — sträcker sig utefter höjden mellan Litslena prestgård och Hällby. Der äro många stensättningar och någre bautastenar. Runstenen står å ett något lägre ställe invid vägen, der en bäck skurit sig genom höjden». UFT (1871): »Stenen står vid en gångväg mellan Prestgården och Hällby.» Senare föll stenen omkull; den restes år 1929.

Grå, grovkornig granit. Höjd 1,40 m., bredd 0,86 m. Ytan flagrar. Ristningen är ojämnt huggen. Figurerna t. v. och t. h. på ristningsytan äro delvis otydliga.